

N:o 76.

Uppläst och godkänd i Första Kammaren den 12 maj 1896.

— — — — i Andra Kammaren den 13 — —

Riksdagens skrifvelse till Konungen, i anledning af Riksdagens år 1895 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning af statsverkets jemte dertill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning under år 1894.

(Statsutskottets utlåtande n:o 41.)

Till Konungen.

Efter pröfning af hvad Riksdagens nästlidna år församlade revisorer rörande verkställd granskning af statsverkets jemte dertill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning under år 1894 uti afgifven berättelse anmält samt vederbörande förvaltande verk och myndigheter uti deröfver afgifna förklaringar hos Eders Kongl. Maj:t andragit, äfvensom i ämnen, som blifvit i revisorernes berättelse berörda, af enskilde motionärer föreslagits, får Riksdagen i nedannämnda ärenden anföra följande.

Statskontoret.

Revisorerne, som egnat särskild uppmärksamhet åt Nya Trollhätte kanalbolags åtgöranden beträffande de af detta bolag från Trollhätte kanal-

och slussverk förvärfvade fastigheter, hafva i detta ämne, jemte bifogande af afskrifter af de för Trollhätte kanal- och slussverks bolag den 13 december 1793 och för Nya Trollhätte kanalbolag den 2 februari 1838 utfärdade privilegier samt af det emellan Kongl. Maj:t och kronan å ena samt sistnämnda bolag å andra sidan den 20 mars 1838 upprättade kontrakt angående Trollhätte kanals utvidgande och dermed sammanhängande arbeten, hufvudsakligen anført följande.

Den 13 december 1793 hade Kongl. Maj:t utfärdat privilegier för Trollhätte kanal- och slussverks bolag att fullborda och sedan allt framgent underhålla Trollhätte kanal och slussverk med vissa vilkor och förmåner. Åt bolaget hade Kongl. Maj:t från 1794 års början upplåtit:

Gustafs och Gustaf Adolphs slussar med deraf fallande slusspenningar jemte de dertill hörige sluss-skrifvarehus samt den vid Brinkebergs kulle utdömda sluss och dervid belägna dam;

ett åttendedels mantal Hulan vid Carls-graf, undantagandes den plats, som derifrån var tagen för kronobränneriet, hvilken plats dock, i fall bränneriet komme att upphöra, då skulle tillfalla bolaget;

ett fjerdedels mantal Hjulqvarnen; fem sextonedels mantal Håjum; en fjerdedel i Olidan samt den rättighet, Kongl. Maj:t och kronan af enskilde sig tillköpt att draga kanalen öfver Trollhättebergen;

två mjölqvarnar, den ena vid Carls-graf och den andra vid Trollhättan;

en finbladig såg med de husbyggnader, som åtföljde sågen och berörda två qvarnar;

en kalk- och en cementugn samt krutbodarne;

byggmästarebostället säteriet Lilla Hult med derunder lydande hemmanet Qvarntorp;

hela Kafledammen vid Trollhättan med stranden derifrån till öfra änden af slussen vid Polhems kanal.

Trollhätteströmmarne skulle dock alltid förblifva under Kongl. Maj:ts och kronans ego och förvaltning; men bolaget förbehölls den rättighet att blifva hördt, innan några vattenverk deruti anlades, på det bolaget måtte ega tillfälle anmäla, om något intrång slussverket derigenom förorsakades.

Ofvannämnda slussar, hemman och lägenheter öfverlemnade Kongl. Maj:t åt bolaget, att med bibehållande af deras krononamn och natur under perpetuelt arrende tillträda, innehafva och nyttja samt med det nya kanal- och slussverket för alla tider införlifva och inkomsterna deraf uppbära och gagna, utan att någon afsöndring deraf vore tillåten.

Sedan med anledning af Göta kanals öppnande för sjöfarten det befunnits nödvändigt att utvidga Trollhätte kanals slussar till samma dimen-

sioner som den förstnämnda kanalens, men Trollhätte kanal- och slussverksbolag förklarar sig icke kunna åtaga sig kanalens föreslagna ombyggnad, hade bildats ett nytt bolag för arbetets utförande, hvilket bolag Kongl. Maj:t genom öppet bref och privilegium af den 2 februari 1838 oktroyerat, att under namn af Nya Trollhätte kanal-bolag — i enlighet med ett emellan storamiralembetets tredje afdelning och det nya bolaget afslutadt kontrakt om Trollhättekanalens utvidgande, byggandet af slussar vid Trollhättan och verkställande af öfriga dermed förenade arbeten i Göta elf efter af Kongl. Maj:t faststald plan — nämnda arbeten företaga och fullborda samt kanalen och dess slussar med allt hvad dertill hörde eller densamma genom berörda kongl. bref tillagdt blefve, allt framgent i everldliga tider ega, underhålla och afkastningen deraf sig till nytta använda.

Till aktieegarne i Trollhätte kanal- och slussverk skulle det nya bolaget erlægga kontant lösen för kanal- och slussverket med alla dess tillhörigheter till det af förbemälda aktieegare fordrade belopp med femtiofem riksdaler banko för hvarje aktie, eller för alla aktierna med en sammanräknad summa af 419,375 riksdaler banko; och skulle det nya bolaget derjemte ansvara för uppfyllandet af alla det gamla bolagets åligganden och förbindelser; »kunnande i följd häraf de till gamla Trollhätte kanal- och slussverksbolag, genom nådigt privilegium af den 13 december 1793, förlänte lägenheter icke af nya bolaget från kanalverket afsöndras».

Genom omförmälda kongl. bref och privilegium af den 2 februari 1838 tillförsäkrades det nya bolaget att i tjugufem år ifrån och med år 1838 till och med år 1862 af handels- och sjöfartsfonden erhålla ett årligt bidrag af 60,000 riksdaler banko. Bolaget deremot skulle efter tjugufem års förlopp ifrån arbetets början till Kongl. Maj:t och kronan årligen erlægga en afgift af 10,000 riksdaler banko samt dessutom allt, hvarmed behållna inkomsten öfverstege 100,000 riksdaler banko.

Samtidigt med privilegiernas beviljande eller den 2 februari 1838 utfärdade Kongl. Maj:t »regler för Nya Trollhätte kanalbolag», i hvilka upprepades bestämmelsen, att de till gamla Trollhättebolaget förlänte och af nya bolaget förvärfvade lägenheter icke finge af detta från kanalverket afsöndras.

Med anledning af Kongl. Maj:ts förenämnda bref upprättades den 20 mars 1838 kontrakt emellan Kongl. Maj:t och kronan, å ena, och Nya Trollhätte kanalbolag, å andra sidan, enligt de vilkor, hvilka i det kongl. brefvet finnas upptagna i afseende å de ifrågavarande arbetenas utförande. I detta kontrakt förbinder sig bolaget till, bland annat, att öfvertaga alla det gamla bolagets åligganden.

Förutom de genom 1793 års privilegier till Trollhätte kanal- och slussverksbolag upplåtna hemman och lägenheter förvärfvade sig bolaget åtskillig annan för kanalverket erforderlig jord. Denna utgjordes, enligt hvad i den af Nya Trollhätte kanalbolags revisorer den 11 juni 1868 afgifna revisionsberättelse upplyses, af följande fastigheter, nemligen halfva skattefrälsehemmanet Åker, halfva frälsehemmanet Lilla Håjum och fem sextonedels mantal kronoskatte Stora Håjum med underliggande lägenheter och vattenverk, enligt Väne m. fl. häraders fastedom den 30 juni 1796;

tre åttendedels mantal kronoskatte Stora Håjum n:o 2, enligt kammarkollegii skatteköpebref den 11 augusti 1795;

fem tjuguffjedels mantal kronoskatte Stafvered med en fjerdedel i Stafvereds mosse, enligt förenämnda häraders fastedom den 9 augusti 1826;

ett stycke af staden Venersborgs donationsjord enligt Venersborgs rådstufvurätts fastebref den 24 augusti 1835; samt

tullhusplatsen vid Lilla Edet, enligt ett den 30 januari 1832 hållet auktionsprotokoll.

Då det gamla bolaget förvärfvade dessa fastigheter för kanalens behof och för dess räkning samt då det nya bolaget enligt privilegierna åtagit sig dels att med viss summa lösa denna egendom såsom tillhörande kanalverket och ingående i de nya privilegierna och dels att ansvara för alla det gamla bolagets åligganden och förpligtelser, hade, enligt hvad i revisionsberättelsen vidare meddelas, det redan häraf synts revisorerne, som om berörda fastigheter bort uteslutande för kanalverket användas och såsom dess egendom betraktas. Ett särskildt stöd för denna åsigt funne revisorerne deri, att uti 1838 års för Nya Trollhätte kanalbolag utfärdade privilegier bolaget tillförsäkrats att »kanalen och dess slussar, med allt hvad dertill hörer eller densamma härigenom tillagdt varder, allt framgent i everldliga tider ega, underhålla och afkastningen sig till nytta använda». Berörda uttryck »kanalen och dess slussar med allt hvad dertill hörer» funne en motsvarighet i § 2 i samma privilegier, deri föreskrefves, att det nya bolaget skulle erlægga kontant lösen för »kanal- och slussverket med alla dess tillhörigheter»; och häraf borde alltså enligt revisorernas föreställning framgå, att Nya Trollhätte kanalbolag berättigats kanal- och slussverket *med alla dess tillhörigheter* i everldliga tider ega, och *afkastningen deraf sig, d. v. s. kanalbolaget såsom sådant, till nytta använda*. Denna revisorernes uppfattning hade emellertid icke gjort sig gällande inom det nya kanalbolaget.

Såsom ofvan nämnts, skulle Nya Trotthätte kanalbolag först efter 25

år, eller från och med år 1863, till statsverket inbetala viss andel af bolagets behållna vinst. Sålunda kunde hvad bolaget under nämnda 25 år besparat, vare sig genom inköp af fastigheter, som ej direkt erfordrats för sjelfva kanalen, dess bankar m. m., eller genom ej utdelad vinst, skäligen anses såsom aktieegarnes enskilda egendom. Till sådan egendom hade emellertid bolaget hänfört ej allenast sistnämnda tillgångar, utan äfven de af det gamla bolaget inköpta fastigheterna. Härvid vore dock att märka, att, enligt hvad revisionsberättelserna för åren 1863—1866 utvisade, bland kanalverkets inkomster, i hvilka statsverket efter den bestämda grunden skulle erhålla del, upptagits arrenden af bolagets s. k. enskilda fastigheter och verk, utgörande

för år 1863	.....	kronor 2,937: --
» » 1864	.....	» 5,169: 83.
» » 1865	.....	» 3,416: 67.
» » 1866	.....	» 4,465: 48.

I fråga om berörda »bolagets enskilda fastigheter och verk» hafva revisorerne erinrat, att de hufvudsakligen utgjorts af den utaf det gamla kanalbolaget inköpta egendom, enär, såvidt revisorerne af tillgängliga handlingar kunnat inhemta, bolaget år 1862 utom sådan egendom innehade endast följande efter år 1838 förvärfvade fastigheter, nemligen 17 $\frac{1}{5}$ kappland åker- och ängslyckan n:o 255 vid Venersborg, ett från landeriet Nabbensberg vid Venersborg samt från Nygårdsängen och kronoskattehemmanet Hede i Väne härad afsöndradt område äfvensom en qvarnlagellet, benämnd Stubberud.

I detta sammanhang hade revisorerne velat lemna närmare upplysning om en bolaget tillhörig fast egendom, som stode i en undantagsställning vid jmförelse med bolagets öfriga fastigheter, eller den så kallade Trollhätte skeppsdocka. Den plats, hvarå dockan anlagts, vore belägen å ett fjerdedels mantal Olidan, hörande till de hemman, som jemlikt 1793 års privilegier af staten öfverlemnats åt gamla Trollhättebolaget. Platsen hade den 24 april 1798 af bolagets dåvarande direktion upplåtits till ett intressentskap, som skulle ega att densamma fritt begagna till varfs- och dockanläggning för en fastställd tid af 100 år, räknadt från och med år 1798, å hvilken upplåtelse Kongl. Maj:t den 25 september 1801 meddelat stadfastelse. Sedan varfs- och dockanläggningen tid efter annan kommit i olika händer, hade nyttjanderätten till densamma slutligen den 8 juni 1843 blifvit transporterad på Nya Trollhätte kanalbolag.

Platsen för skeppsdockan, hvilken senare icke någonsin varit i bolagets allmänna räkenskaper upptagen, skulle jemlikt upplåtelsehandlingen

år 1898 återgå till kronohemmanet Olidan. Emellertid förekomme härvid den omständigheten, att den mark, hvarpå skeppsdockan vore belägen, blifvit genom laga skifte, derom här nedan vidare förmäles, under en särskild egofigur n:o 291 såsom skogsmark med grad 10 ($= \frac{1}{10}$ af full grad) tillagd Nya Trollhätte kanalbolags enskilda hemman».

Bland Nya Trollhätte kanalbolags tillgångar hade i räkenskaperna för åren 1863—1866, såsom ofvan antyds, upptagits, förutom »kanalverket oskiljaktigt tillhöriga hemman, verk och lägenheter», jemväl »kanalbolagets enskilda hemman, verk och lägenheter».

A bolagsstämma den 28 december 1867 hade emellertid aktieegarne beslutit, att från och med samma år och allt framgent de »bolaget enskildt tillhörande hemman, verk och lägenheter», i 1866 års utgående inventariekonto upptagna till 25,434 riksdaler 89 öre, jemte afkastningen deraf skulle från det allmänna till det enskilda bokslutet öfverföras »för att bolaget enskildt tillgodokomma». Till följd af detta beslut hade också, enligt hvad i revisionsberättelsen för år 1867 meddelades, rubriken »kanalbolagets enskilda hemman, verk och lägenheter» jemte derunder antecknade hemmansdelar, utom ett halft mantal Lilla Håjum och $\frac{1}{2}$ mantal Aker, uteslutits ur de allmänna räkenskaperna för 1867 och följande år. Berörda, åt tjänstemän till begagnande upplåtna två hemmansdelar hade deremot utan åsatt värde öfverflyttats i kanalverkets hufvudbok under den förut förekommande rubriken »Hemman på lön åt tjänstemän». Dessa hemmansdelar inginge alltså fortfarande i de allmänna räkenskaperna.

Ifrågavarande åtgärd, hvarigenom en del af kanalverkets fasta egendom blifvit undandragen bolaget och såsom enskild egendom tillagd dess aktieegare, och hvilken åtgärd för visso strede emot revisorerne här ofvan uttalade åsigter om dispositionsrätten af berörda fastigheter, hade äfven ådragit sig Kongl. Maj:ts särskilda uppmärksamhet, hvilket framginge deraf, att den af bolagets revisorer för år 1867 aflåtna, till Kongl. Maj:t ingifna berättelse, deri denna åtgärd omförmälts, af Kongl. Maj:t öfverlemnats till justitiekanslersemetet.

Bemälda embete hade inhemtat yttrande från kanalbolagets direktion, hvilket yttrande, deraf revisorerne tagit del, syntes revisorerne för vidlyftigt att i berättelsen intagas och särskildt bemötas, helst revisorerne ansåge detsamma vara i hufvudsak vederlagdt af hvad de förut anfört. Justitiekanslersemetet hade emellertid funnit sig icke ega anledning att någon vidare åtgärd i målet vidtaga; och vid sådant förhållande hade de af Eders Kongl. Maj:t tillsatte revisorerne för granskning af Nya Trollhätte kanalbolags förvaltning och räkenskaper saknat anledning att återkomma till detta ämne.

Enligt hvad i den af kanalbolagets revisorer år 1867 afgifna berättelse meddelades, hade revisorerne af det vid ordinarie bolagsstämma med aktieegarne i bolaget den 6 september 1866 förda protokoll inhemtat, bland annat,

att då tid efter annan hos direktionen framställningar blifvit gjorda af egare till åtskilliga å kanalbolagets område uppförda fabriker och andra industriella inrättningar om beredande af rättighet för dem att erhålla eganderätt till de åt dem utlåtna byggnadsplatser, för att derigenom kunna på fördelaktigare vilkor än förut förskaffa sig förlagslån mot inteckning i deras verkstäder och öfriga byggnader, men en sådan fördel nu vore dem betagen, då de endast på arrende innehade sina tomter, hade direktionen förklarat sig hafva funnit flere skäl tala för bifall till ifrågavarande framställning; men då det område, hvaröfver kanalbolaget disponerade, bestode dels af sådana hemman och lägenheter, som genom privilegium af den 13 december 1793 blifvit af staten åt det gamla kanal- och slussverksbolaget för alla tider på perpetuelt arrende förlänta och således icke finge från kanalverket afsöndras, dels ock af sådana, som genom köp förvärfvats antingen af det gamla eller nya bolaget, och då ofvan omförmälda verk och byggnader blifvit anlagda å förstnämnda kanalverket oskiljaktigt tillhöriga hemmans område, hade således deruti förefunnits ett hinder för direktionen att meddela eganderätt å de upplåtna byggnadsplatserna;

att emellertid direktionen ansett denna olägenhet kunna lättast undanrödjas derigenom, att såväl berörda, redan upplåtna platser som annan dertill lämplig, samma slags hemman tillhörig mark jemte vattenfall blefve utbytta med egor af motsvarande värde, tillhörande bolagets enskilda hemman, äfvensom direktionen ur en annan synpunkt funnit utbyte af vissa delar utaf egorna till bolagets ofvannämnda tvenne slags hemman mot hvarandra önskvärdt, enär till följd af grundens beskaffenhet det ej kunnat undvikas, att större delen af kanalen och de nya slussarna blifvit anlagda å bolagets enskilda hemmans mark, som skulle kunna till enskilda personer afyttras, hvilket i direktionens tanke vore i alla afseenden olämpligt, då i främsta rummet det område, hvarå sjelfva kanal- och slussverket är beläget, naturligtvis borde tillhöra sådana hemman, som icke kunde af bolaget kanalverket frånskiljas;

att båda ofvan antydda ändamål syntes direktionen lämpligast och under minsta olägenhet kunna ernås, om ett utbyte egde rum emellan det område, hvarå kanal- och slussverket blifvit anlagdt med tillhörande dragvägar, upplagsplatser m. m., och den mark med derinvid belägna vattenfall, som vore lämpliga för fabriks- och andra inrättningar och der åtskilliga redan blifvit uppförda, genom hvilken anordning hela kanalverket komme att befinnas inom de kanalbolaget på perpetuelt arrende förlänta

hemmans gränser, utan att kunna derifrån afsöndras, och deremot de för industriella företag i betydligare omfattning tjenliga platser komme att tillhöra bolagets enskilda hemman och lägenheter;

att till befrämjande af en så beskaffad bytesåtgärd direktionen ombesörjt verkställande af laga skifte emellan de för meranämnda ändamål lämpliga delar af bolaget oskiljaktigt tillhöriga hemman $\frac{5}{16}$ af Stora Håjum och Olidan samt dess enskilda hemman Åker och $\frac{11}{16}$ af Stora Håjum;

och att aktieegarne till alla delar gillat och bifallit hvad direktionen sålunda yttrat och hemställt samt bemyndigat direktionen att i vederbörlig ordning befordra det förrättade skiftet till fastställelse.

Vid skiftet hade, enligt hvad i en senare revisionsberättelse meddelades, iakttagits, att kanalen, såvidt den haft sin sträckning öfver de skiftade hemmanens områden, blifvit med nödigt utmål förlagd uteslutande på kronohemmanen Olidans och $\frac{5}{16}$ mantal Stora Håjums egor, hvaremot marken mellan kanallinien och Göta elf tilldelats bolagets hemman; och hade skiftesförrättningarna blifvit af Väne härads egodelningsrätt genom särskilda beslut den 28 februari 1867 fastställda till laga efterrättelse.

Af hvad sålunda blifvit meddeladt framginge, enligt revisorerens förmenande, otvetydigt, att anledningen till det omförmälda skiftets anställande ingalunda varit att bereda kanalverket en fördel, utan fastmer att söka från detsamma skilja platser, hvilka, såsom tjenliga för industriella anläggningar, hade högt försäljningsvärde; ty att det område, hvarå sjelfva kanalen och slussarne med tillhörande dragvägar m. m. vore beläget, äfven utan det vidtagna skiftet måste anses hafva varit från kanal- och slussverket oförytterligt, kunde väl, äfven med aktieegarnes uppfattning om dispositionsrätten till de s. k. enskilda hemmanen, verken och lägenheterna, icke förnekas.

Hvad lagligheten af sjelfva skiftesförrättningarna vidkomme, hade revisorerne velat erinra, att, oafsedt att de öfvergått hemman, å hvilka storskifte egt rum, och att genom skiftet bildats egofigurer, som stode i strid med skiftesstadgans föreskrifter, med skiftet afsetts, att jord, som Kongl. Maj:t i ofvanberörda bref och privilegier af den 2 februari 1838 förklarar icke få från kanalverket afsöndras, skulle detsamma frånhändas, utan att, för så vidt revisorerne kunnat inhemta, Kongl. Maj:ts tillstånd dertill erhållits.

Jemte uppräknande af åtskilliga försäljningar af bolagets jord och tomter, som efter år 1862 egt rum, anföra revisorerne vidare, att, enligt revisorerens åsigt, till omförmälda försäljningar bort utverkas Kongl. Maj:ts tillstånd, och de inflytande köpeskillingarne bort i kanalverkets allmänna räkenskaper redovisas.

Enligt de för Nya Trollhätte kanalbolag utfärdade privilegier hade bolaget till det gamla Trollhättebolaget utbetalt en lösesumma af 419,375 riksdaler banko, eller 629,062 kronor 50 öre. Någon ytterligare verklig inbetalning å aktierna i det nya bolaget syntes icke hafva egt rum.

Alltsedan år 1863, eller det år, hvarmed bolaget skulle till statsverket inbetala, förutom en afgift af 15,000 kronor, allt, hvarmed behållna inkomsten öfverstege 150,000 kronor, hade bolaget kunnat tillgodoräkna sig berörda inkomst; och att bolagets behållning under många föregående år betydligt öfverstigit sagda summa, framginge deraf, att, jemlikt bolagets revisorers berättelse för år 1863, eller det första år, för hvilket sådan berättelse till Kongl. Maj:t afgifvits, bolagets behållna inkomst för detta år utgjort 245,787 kronor 52 öre. Härtill komme, hvad bolaget tillförts från de såsom aktieegarnes enskilda tillhörighet särskildt bokförda tillgångar. Enligt taxeringslängderna för inkomstbevillningen inom Trollhätte socken hade aktieegarne för åren 1884, 1885, 1890 och 1894 taxerats för en årsinkomst af de enskilda tillgångarne å respektive 9,166 kronor, 9,835 kronor, 16,189 kronor och 16,215 kronor.

Härvid hade revisorerne velat tillägga, att, enligt hvad revisorerne inhemtat, för år 1895 till Nya Trollhätte kanals aktieegare utdelats, förutom ofvannämnda belopp 150,000 kronor, en årsvinst af 45,000 kronor.

Från Handels- och sjöfartsfonden hafva under åren 1838—1862, i enlighet med hvad i privilegierna utlofvades, till Nya Trollhätte kanalbolag utbetalts 90,000 kronor årligen, eller tillsammans 2,250,000 kronor.

De för åren 1863—1894 till samma fond från bolaget inbetalda medel hade enligt en af revisorerne gjord specifikation utgjort tillsammans 1,291,368 kronor 11 öre.

Vid en jmförelse emellan, å ena sidan, statsverkets betydande uppoffringar för ifrågavarande kanalverk och dess erhållna ersättningar derifrån samt, å andra sidan, kanalbolagets för kanalens ombyggande tillskjutna medel och deraf hemtade ansevärliga vinst hafva revisorerne erinrat om det i 1838 års privilegier förekommande uttalandet derom, att de i privilegierna intagna vilkor och förmåner blifvit af Kongl. Maj:t stadgade och medgifna »med hänsigt, å ena sidan, att bereda säkerhet för arbetenas utförande enligt den fastställda planen, att betrygga kanalfartens framgena vidmagthållande i ändamålsenligt skick och att i sinom tid bereda staten någon ersättning för dess kostnader i och för detta företag, och, å den andra, att lemna bolaget skälig ersättning för de uppoffringar, detsamma dervid kommer att vidkännas».

Derest de i detta ämne af revisorerne uttalade åsigter vunnit tillämpning, skulle naturligtvis den statsverket tillkommande andel i bolagets

vinst hafva blifvit större; men äfven i ett annat afseende hade bolagets åtgöranden, enligt revisorerens förmenande, ländt till minskning i denna andel. Då ju bolaget alltsedan år 1863 först och främst varit berättigadt till 150,000 kronor af nettovinsten, och öfverstigande vinst skolat tillfalla kronan, hade nemligen i sjelfva verket alla de utgifter, som af bolaget beslutats för ändamål, hvilka icke i bolagets regler föreskrifvits eller med dess verksamhet haft omedelbart samband, bestridts af medel, som, derest utgifterna ej förekommit, bort till statsverket inlevereras. Af sådana utgifter hade revisorerne exempelvis velat omförmåla dem, som utgått för väganläggningar, hvilka icke stått i något samband med kanalbyggnaden eller trafiken å kanalen.

I sammanhang härmed hade revisorerne velat meddela, att, sedan kanalverkets i bolagsreglerna för Nya Trollhätte kanalbolag föreskrifna reparationsfond vid 1869 års slut uppgått till det bestämda beloppet af 150,000 kronor, Eders Kongl. Maj:t den 2 oktober 1874, på framställning af bolagets direktion, med ändring af berörda bestämmelse förordnat, att, då behållna årsinkomsten af kanalverket öfverstege 150,000 kronor, högst 7,500 kronor af öfverskottet skulle årligen, räknadt från och med år 1874, läggas till reparationsfondens kapital och med ränta på ränta förökas, till dess fonden uppginge till 300,000 kronor, under iakttagande, att, då fonden blifvit minskad, densamma skulle medelst förnyad insättning af högst 7,500 kronor årligen återbringas till nyssberörda belopp 300,000 kronor.

Af bolagets revisorers berättelse för år 1893 framginge, att reparationsfonden vid det årets slut stigit till det sålunda föreskrifna beloppet.

Enligt hvad revisorerne inhemtat, hade kanalbolagets direktion i skrifvelse den 18 juni 1894 hos Eders Kongl. Maj:t på anförda skäl hemställt, att förenämnda fond å 300,000 kronor skulle bibehållas under namn af reservfond för att, på framställning af direktionen, efter Eders Kongl. Maj:ts pröfning i hvarje särskildt fall användas för bekostande af företags af större betydelse samt att för bestridande af sådana reparationer och förbättringar, som, ehuru icke af den betydelse, att reservfonden derför behöfde anlitas, dock hade den omfattning, att de icke kunde af öfverskottet å ett års inkomst bestridas, skulle bildas en reparationsfond på det sätt, att vid hvarje års slut räntan af det kapital, hvaraf fonderna bestode, skulle afsättas till reparationsfonden, till dess denna växt till 300,000 kronor, och vore denna framställning på Eders Kongl. Maj:ts pröfning beroende.

Af hvad ofvan blifvit meddeladt ansåge revisorerne framgå, att det kunde ifrågasättas, huruvida vid förvaltningen af Nya Trollhätte kanalbolags angelägenheter statens berättigade intresse blifvit vederbörligen

tillgodosedt; och med anledning här af samt med hänsyn till de högst värdefulla tillgångar, som förefunnes i de invid kronans mark vid Trollhättan befintliga vattenfall, och hvilkas tillvaratagande gifvetvis vore för statsverket af största vigt, hade revisorerne, som besökt Trollhättan för att taga närmare kännedom om kanalverket och förhållandena i öfrigt å platsen, ansett sig böra å hvad här ofvan blifvit meddeladt fästa Riksdagens uppmärksamhet, under uttalande af den mening, att en på allsidig granskning grundad utredning borde åvägabringas till åstadkommande af full klarhet angående kronans och bemälda bolags inbördes rättsförhållanden, i sammanhang hvarmed äfven borde tagas i öfvervägande, huruvida icke kanalverket måtte kunna genom lösen eller köp för kronan förvärfvas. En sådan utredning syntes under närvarande förhållanden vara så mycket angelägnare, som fråga nyligen väckts om utvidgning af Trollhätte kanal eller om beredande af annan utfartsväg från Venern till Vesterhafvet, hvilken frågas lösning otvifvelaktigt komme att beröra statens intressen vid Trollhättan.

Öfver denna revisorerne framställning hafva yttranden afgifvits af kammarkollegium, Eders Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Elfsborgs län och direktionen för nya Trollhätte kanalbolag.

I utlåtande den 30 sistlidne januari har *kammarkollegium* i förevarande ämne anfört, att åtskilliga af de genom 1793 års privilegium till Trollhätte kanal och slussverks bolag upplåtna hemman och lägenheter, hvilka enligt samma privilegium skulle bibehålla deras krononamn och natur, emellertid i jordeböckerna för tiden derefter och allt hittills förekomme under skatte- eller frälsetitel, särskildt $\frac{5}{16}$ mantal Håjum, hvilket utgjorde en del af skattehemmanet Stora Håjum n:o 2, om 1 mantal, äfvensom Olidan, hvilken senare fastighet omfattade två särskilda hemman nis 1 och 2, hvardera om $\frac{1}{8}$ mantal, det ena skatte och det andra frälse; att denna omständighet dock vore utan betydelse, då, hvad denna kategori af kanalbolagets fastigheter anginge, deras egenskap af kronoegendom och deras oskiljaktighet från kanalverket städse varit af kanalbolaget erkänd; att kanalbolagets öfriga fastigheter, såvidt de funnes i jordeböckerna upptagna, derstädes vore införda såsom skatte eller frälse; att $\frac{3}{8}$ mantal Stora Håjum n:o 2, på sätt revisorerne angifvit, till Trollhätte gamla bolag försåls genom kollegii skatteköpebref den 11 augusti 1795, hvaruti emellertid något särskildt förbehåll om inskränkning i bolagets dispositionsrätt till hemmanet icke förekomme; att kollegium i öfrigt icke ur sina handlingar, såvidt de hunnit undersökas, vore i tillfälle att rörande kronans och kanalbolagets rättsförhållanden meddela någonting utöfver hvad i ärendet redan funnes uppläst och utredt; samt att kollegium, med afseende å hvad i ärendet före-

kommit, icke kunde annat än dela revisorernes uppfattning om önskvärdheten af en närmare utredning angående dessa förhållanden; hvarjemte kollegium, beträffande särskildt den nu väckta frågan om skyldighet för kanalbolaget att till statsverket redovisa afkomst af åtskilliga bolagets så kallade enskilda tillgångar — hvilken fråga, likasom den om beståndet och befogenheten af de i ärendet omförmälda egoskiftesåtgärder, borde i händelse af fullföljd ankomma på laga domstols pröfning — ansett sig icke böra underlåta att erinra, hurusom uti en, såsom det ville synas, likartad fråga rörande förvaltningen af Strömsholms kanalverk rättegång, jemlikt Riksdagens år 1875 derom meddelade föreskrift, varit af fullmäktige i riksgäldskontoret mot Strömsholms nya kanalbolag anhängiggjord, uti hvilken genom Eders Kongl. Maj:ts dom den 30 juli 1878 slutligen afgjorda rättegång fullmäktiges talan äfven bifallits.

Eders Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Elfsborgs län har den 30 januari afgifvit yttrande i detta ämne, med afseende å hvilket yttrande Riksdagen får framhålla, att Eders Kongl. Maj:ts befallningshafvande funnit hvad i ärendet förekommit innefatta skäl nog för tillstyrkande af revisorernes gjorda framställning om en revision, dess hellre som, för den händelse, att kronan skulle anses böra inlösa kanalverket, det för åvägabringande af öfverenskommelse härom med bolaget syntes vara af framstående vigt att ernå full klarhet om beskaffenheten af de rättsförhållanden, som förefunnas emellan kronan och bolaget.

Med ytterligare skrifvelse har Eders Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Elfsborgs län till Eders Kongl. Maj:t insändt afskrift af skrifvelse till justitiekanslersembetet, deri meddelats, att Eders Kongl. Maj:ts befallningshafvande vid granskning af handlingarna rörande ofvan omförmälda skiften funnit bolaget hafva genom skiftena, kronan till förfång, tillvällat sig orättmätiga fördelar, samt derjemte inhemtat, att vid skiftena förelupit vissa formella oegentligheter af sådan beskaffenhet, att klandertalan ännu kunde af kronan anställas med utsigt att få skiftena undanröjda.

Direktionen för *Nya Trollhätte kanalbolag* har i förevarande ämne hufvudsakligen anfört följande:

Såsom i revisorernes berättelse omförmäles, hade Kongl. Maj:t den 13 december 1793 utfärdat privilegium för Trollhätte kanal- och slussverksbolag, hvarigenom, bland annat, vissa hemman och lägenheter öfverlemnats åt bolaget att med bibehållande af deras krononamn och natur under perpetuelt arrende tillträda, innehafva och nyttja samt med det nya kanal- och slussverket för alla tider införlifva och inkomsterna deraf uppbära och gagna, utan att någon afsöndring deraf vore tillåten. Att annan fast eller lös egendom, som kanal- och slussverksbolaget kunde förvärfva, skulle på

dylikt sätt införlifvas med kanal- och slussverket, derom förekomme icke något stadgande vare sig i 1793 års privilegium eller i de samtidigt utfärdade bolagsreglerna.

Emellertid hade bolaget förvärfvat flera hemman och lägenheter dels genom köp från enskilde och dels genom skatteköp. Till dessa hemman och lägenheter egde detta bolag alltså enligt direktionens mening oinskränkt egande- och dispositionsrätt.

Uti Kongl. Maj:ts privilegium för Nya Trollhätte kanalbolag den 2 februari 1838 hade det nya bolagets förhållande till det gamla bolaget reglerats på det sätt, att detta senares alla rättigheter skulle öfvergå till och alla dess skyldigheter öfvertagas af det nya bolaget. Det ålades nemligen det nya bolaget att till aktieegarne i det gamla erlægga lösen med 55 riksdaler banko för hvarje aktie; och att dermed all det gamla bolagets rätt öfvergick till det nya, framginge med all önskvärd tydlighet deraf, att sjelfva de till innehafvaren ställda aktiebrefven i det gamla bolaget inköptes af det nya, som — om numera gängse åskådningssätt finge läggas till grund för bedömande af uppgörelsens natur — borde betraktas såsom ende aktieegare i det gamla bolaget; och enligt privilegiets § 10 blefvo dessa aktier deponerade hos statskontoret, der de skulle kvarblifva, till dess kanalens ombyggnad blifvit fullbordad, och derifrån bolaget också först genom Kongl. Maj:ts beslut den 28 juli 1846 erhållit medgifvande att utbekomma desamma.

I fråga om det gamla bolagets skyldigheter stadgades i privilegiets § 2, att det nya bolaget skulle ansvara för fullgörande af det gamla bolagets åligganden och förbindelser, hvarefter det heter:

»kunnande i följd häraf de till gamla Trollhätte kanal- och slussverksbolag, genom nådigt privilegium af den 13 december 1793, förlänte lägenheter icke af nya bolaget från kanalverket afsöndras».

Reglerna för det nya bolaget, hvilka fastställdes samma dag, som privilegiet utfärdades, innehölle i 7 § enahanda bestämmelse, i följande ordalag:

»De af Kongl. Maj:t genom nådigt privilegium af den 13 december 1793 till gamla Trollhättebolag förlänte och nu af det nya bolaget förvärfvade lägenheter få icke af detta ifrån kanalverket afsöndras.»

Hvarken i privilegiet eller i bolagsreglerna förekomme något dylikt stadgande rörande det gamla bolagets öfriga, af det nya bolaget förvärfvade egendom.

Då Kongl. Maj:t ansett lämpligt att inskräpa, att de af kronan till det gamla bolaget förlänte lägenheterna icke finge från kanalverket afsöndras, ehuru sådant vore en sjelffallen och oemotsäglich följd deraf, att

det nya bolaget i afseende på dessa lägenheter allenast inträdde i det gamla bolagets rätt, men uttryckligen inskränkte denna föreskrift att gälla endast de hemman och lägenheter, hvilka egdes af kronan, syntes redan deraf klart följa, att Kongl. Maj:t icke åsyftat att inskränka den fria eganderätt till det gamla bolaget tillhöriga hemman och lägenheter, hvilken det nya bolaget af det gamla förvärfvade genom den uppgörelse, som det enligt privilegiet ålåg det nya bolaget att med det gamla träffa och fullborda.

Revisorerna hade emellertid såsom sin åsigt uttalat, att dessa fastigheter »bort uteslutande för kanalverket användas och såsom dess egendom betraktas».

Såsom stöd härför hade först anförts, att det gamla bolaget förvärfvat dessa fastigheter för »kanalens behof och för dess räkning». För detta i och för sig ej fullt klara påstående hade emellertid ej något skäl anförts, och direktionen vågade betvifla, att det hölle streck. Direktionen ansåge troligt, att dessa hemman eller åtminstone vissa af dem förvärfvats af det gamla bolaget i syfte att undanrödja hinder från jordegarnes sida för kanalens framdragande öfver deras mark; men häraf följde naturligtvis icke, att den för sådant ändamål obehöfliga jordareal vore afsedd för kanalens behof. Efter kanalens utförande kunde denna jordareal af bolaget antingen afyttras eller af bolaget användas till beredande af intäkt vid sidan af hvad kanalen afkastade.

Direktionen hade öfver hufvud taget hvarken i de af revisorerne åberopade eller i andra, ämnet rörande handlingar kunnat finna ens en antydning, att det gamla kanalbolagets dispositionsrätt öfver dessa hemman varit på något sätt eller i något afseende inskränkt. Då revisorerne uttryckligen erkände, att hvad *det nya bolaget* kunde hafva besparat genom inköp af fastigheter, som ej direkt erfordrats för sjelfva kanalen, dess bankar m. m., skäligen borde anses såsom aktieegarnes enskilda egendom, syntes följdriktigheten fordra, att det samma erkändes gälla rörande det gamla bolagets rätt till hela den af bolaget förvärfvade egovidd, som icke erfordrades för något kanalverkets ändamål.

Ett särskildt stöd för sin åsigt hade revisorerne trott sig finna deri, att i 1838 års privilegium det nya bolaget tillförsäkrats att »kanalen och dess slussar med allt hvad dertill hörer, eller densamma härigenom tilllagdt varder, allt framgent i everldliga tider ega, underhålla och afkastningen sig till nytta använda».

Frånsedt, att den jord, hvarom nu vore fråga, väl icke rimligen kunde sägas höra till kanalen och dess slussar, och att genom privilegiet uttryckligen endast de kronan tillhöriga lägenheter tillagts kanalverket såsom

derifrån oskiljaktiga, kunde talet om den everldliga eganderätten knappast anses vara annat än ett betydelselöst uttryckssätt. För några tiotal år sedan hade det varit och vore måhända ännu vanligt vid köp enskilde emellan, att säljaren sades »afhända sig fastigheten och tillegna densamma köparen att densamma för all framtid besitta och behålla». Men lika litet som dermed åsyftades någon inskränkning i köparens fria dispositionsrätt, lika litet kunde de af revisorerne åberopade uttrycken i privilegiet anses måttgifvande för bolagets rätt. Att dessa icke finge fattas efter ordalagen, framginge bland annat deraf, att bolaget i sådant fall skulle hafva erhållit eganderätt äfven till de af kronan upplåtta hemman med rätt enligt § 12 mom. a i privilegierna att låta dem »lagligen inteckna».

Under de 25 första åren af nya bolagets tillvaro, då jemväl inkomsten af kanalverket odelad tillföll aktieegarne, hade frågan om rätten till ifrågasvarande hemman ingen aktuel betydelse; aktieegarne egde åtnjuta all bolagets inkomst.

Men då kronan från och med år 1863 egde erhålla allt, hvarmed kanalverkets behållna inkomst öfverstege 150,000 kronor, väcktes år 1862 af bolagets revisorer det förslag, att dädanefter två bokslut skulle upprättas, nemligen ett *allmänt*, omfattande kanal- och slussverkets samtliga tillhörigheter äfvensom alla dess inkomster och utgifter, samt ett *särskildt* för bolagets enskilda räkning, hvilket skulle innehålla

å ena sidan:

a) alla bolaget enskildt tillhöriga hemman och lägenheter samt afkastningen deraf;

b) bolagets enskilda fordringar; och

c) det belopp, högst 150,000 rdr, som bolaget jemlikt 9 § i dess privilegium af kanalverkets årliga afkastning kan utbekomma; samt

å andra sidan:

a) sådana *bolagets* möjliga skulder, för hvilka *kanalverket* icke är ansvarigt;

b) den å aktierna gjorda utdelning;

c) bevillningen till staten för aktieutdelningen; och

d) alla andra sådana af *bolaget* bestridda utgifter, med hvilka *kanalverket* ej får belastas.

Å bolagsstämma den 16 december 1862 hade detta förslag bifallits, dock med den af bolagets direktion föreslagna inskränkning, att de bolaget enskildt tillhöriga hemman och lägenheter samt afkastningen och underhållet deraf, med undantag endast af skeppsdockan, ej skulle i det enskilda, utan i det allmänna bokslutet *tills vidare* upptagas; dervid dock aktieegarne tillkännagåfve sig vilja hafva uttryckligen förklarad, att bolagets egande-

och dispositionsrätt till berörda hemman och lägenheter, hvilken aktieegarne lika med bolagets revisorer och direktion funno vara obestridlig, skulle för all framtid förblifva orubbad, samt att, i händelse inträffande omständigheter dertill framdeles skulle föranleda, ifrågavarande hemman och lägenheter jemte afkastningen deraf komme att från det allmänna till det enskilda bokslutet öfverföras och komma bolaget enskildt till godo.

Såsom skäl för berörda inskränkning hade direktionen anfört bland annat:

att de nya slussarne voro uppförda på mark tillhörande ett af de enskilda hemmanen, och att de bolaget enskildt tillhöriga delar af hemmanet Stora Håjum och den så kallade Bolagsqvarn vid Trollhättan vore sammanblandade med de kanalverket oskiljaktigt tillhörande delar af samma hemman och qvarnverk.

Med afslutandet af de laga skiften, som revisorerne omförmält, vore emellertid de viktigaste skälen för de enskilda hemmanens bibehållande i det allmänna bokslutet undanröjda; och, såsom revisorerne meddelat, hade också enligt beslut å bolagsstämma den 28 december 1867 de bolaget enskildt tillhörande hemman, verk och lägenheter, med undantag af två, åt tjänstemän till begagnande upplåtna hemman, från och med samma år blifvit öfverförda till det särskilda bokslutet.

Att denna åtgärd omförmäldes i berättelsen öfver granskningen af 1867 års förvaltning, hade revisorerne meddelat; till detta meddelande borde emellertid fogas den upplysningen, att enligt berörda revisionsberättelse samtliga revisorerne, såväl de af Kongl. Maj:t som de af bolaget utsedde, enhälligt förklarar, att, då direktionens åtgärder ej lemnat revisorerne anledning till någon anmärkning, revisorerne ansåge sig böra tillstyrka, att décharge för revisionsåret måtte direktionen meddelas.

Vid föredragning af denna revisionsberättelse hade Kongl. Maj:t förordnat, att handlingarne skulle öfverlemnas till justitiekanslersemetet, för vidtagande af den åtgärd, hvartill omständigheterna för bevarande af kronans rätt kunde föranleda.

Justitiekanslern infortrade yttrande i saken från kanalbolagets direktion.

För innehållet af detta yttrande hade Riksdagens revisorer icke redogjort, enär det syntes dem för vidlyftigt; ej heller hade de deri anförda skäl af revisorerne upptagits till bemötande. Då emellertid de deri uttalade åsikter i allt hufvudsakligt öfverensstämde med dem, som den nuvarande direktionen i denna sin förklaring sökt göra gällande, skulle ej heller direktionen här lemna någon fullständig redogörelse för detta yttrande. Likväl borde derur här angifvas en synpunkt, som förut ej framhållits, nemligen följande:

Ifrågavarande hemman, verk och lägenheter utgjorde allenast en del af bolagets före år 1863 uppkomna behållning utöfver kanal- och slussverket med dess tillhörigheter. Utefter den långa kanalsträckan hade i och för arbetets fortgång åtskilliga lägenheter inköpts och åter försålt. Det vore en tillfällighet, att en del af de medel, som af aktieegarnes tillskott, statsmedel och kanal-intäkter besparats, förblifvit placerade just i de hemman, hvarom nu vore fråga. Kronan kunde ej ega bättre rätt till dem än till bolagets enskilda, i lös egendom eller kontanta medel bestående behållning; men på denna hade något anspråk från kronans sida ej afhörts.

Såsom revisorerne meddelat, hade justitiekanslersemetet icke funnit sig ega anledning att någon vidare åtgärd i målet vidtaga. Direktionen ansåge härtill böra läggas den efter direktionens mening vigtiga upplysning, att detta embetets af revisorerne ordagrant refererade beslut föregingef en motivering, hvilken, då den icke vore vidlyftig, men det oakadt uttömmande, direktionen tilläte sig att ordagrant afskrifva, helst densamma kunde af direktionen åberopas såsom en sammanfattande afslutning af denna del af direktionens framställning.

Justitiekanslersemetets ifrågavarande, den 27 februari 1869 meddelade resolution lydde sålunda:

»Då hvarken Kongl. Maj:ts den 25 augusti 1837 gifna nådiga resolution i anledning af gjordt anbud att verkställa utvidgning af Trollhätte kanal och ombyggnad af Trollhätte slussar eller Kongl. Maj:ts den 2 februari 1838 för Nya Trollhätte kanalbolag utfärdade nådiga privilegium eller det i öfverensstämmelse dermed emellan Kongl. Maj:t och kronan samt bemälda bolag den 20 mars sistnämnda år afslutade kontrakt, genom hvilka handlingar bolagets skyldigheter och rättigheter, enligt 1 § i de af Kongl. Maj:t den 2 februari 1838 för bolaget fastställda regler, bestämmas, efter justitiekanslersemetets omdöme, lemna stöd för antagande deraf, att genom bolagets anmärkta åtgärd att ur dess allmänna räkenskaper utesluta värdet af ifrågavarande hemman, lägenheter och inrättningar, hvilka blifvit dels af det äldre Trollhätte kanalbolag genom köp förvärfvade och till Nya Trollhätte kanalbolag mot lösen öfverlättna, dels ock af sistnämnda bolag före år 1863 inköpta, samt att låta dessa egendomars behållna afkastning föras aktieegarne enskildt till godo, Kongl. Maj:t och kronans rätt skulle blifvit förnärmad, finner justitiekanslersemetet sig icke ega anledning att någon vidare åtgärd i detta mål vidtaga.»

För de skäl, hvilka af kanalbolagets direktion uppgifvits hafva föranledt direktionens, sedermera af aktieegarne gillade beslut om föranstaltande af de af revisorerne tadlade laga skiften, hade revisorerne utförligt

redogjort i sin berättelse. Direktionen hade uppgifvit, att dessa skiftes-åtgärder åsyftade en sådan fördelning af det område, öfver hvilket bolaget disponerade och inom hvilket bolagets enskilda och kronans egor delvis voro med hvarandra sammanblandade, att å ena sidan jord, som icke erfordrades för kanalverkets behof, men deremot vore lämplig till försäljning, tillades bolagets enskilda hemman i utbyte mot annan mark af samma värde, och å andra sidan kanalen i hela dess sträckning komme att ligga å mark, som oskiljaktigt tillhörde kanalverket. Direktionen hade, med ett ord, åsyftat att bereda såväl kanalverket och kronan som kanalbolagets aktieegare en fördel, och det icke blott direkt utan äfven indirekt genom att lemna anläggare af industriella verk och inrättningar tillfälle att förvärfva eganderätt till därför lämplig mark och således uppmuntra till sådana anläggningar, hvilket naturligtvis skulle lända kanalen och trafiken till båtnad.

Revisorerna hade emellertid förklarar sig anse det otvetydigt, att anledningen icke varit att bereda kanalverket en fördel.

Den nuvarande direktionen saknade naturligtvis möjlighet att utreda, huruvida hennes företrädare med sina åtgärder verkligen åsyftat hvad protokollen och öfriga handlingar angifva såsom dessa åtgärders syfte. Men så mycket kunde direktionen med bestämdhet vitsorda, att icke någon för henne känd handling innehölle upplysning derom, att icke de personer, som deltog i beslutet om ifrågakvarande skiftesåtgärder, verkligen i god tro åsyftat att derigenom främja äfven kanalverkets bästa. Till den verkan, det kunde hafva, tilläte sig direktionen meddela, att förslaget väcktes af kanalbolagets dåvarande verkställande direktör öfverste Nils Ericson. Det vore alltså han, hvars minne vore hvarje svensk man kärt och hvars lifliga intresse för det allmänna en långvarig verksamhet vitsordade, — det vore han som, derest Riksdagens revisorers påstående vore riktigt, i främsta rummet drabbades af beskyllningen att hafva allenast föreburit omtanke om det allmännas bästa, under det han i sjelfva verket »fastmer» åsyftat att bereda bolagets aktieegare en fördel på kanalverkets bekostnad.

Då revisorerna dragit sjelfva lagligheten af skiftesförrättningarna i tvifvel, kunde det vara tillräckligt att hänvisa dertill, att de blifvit af vederbörande egodelningsrätt fastställda. Emellertid borde vidare upplysas, att revisorernes uppgift, att skiftena öfvergått hemman, å hvilka storskifte egt rum, icke vore riktig.

Det ena skiftet afsåge de bolaget enskildt tillhöriga hemmanen $\frac{1}{2}$ mantal Lilla och $\frac{11}{16}$ mantal Stora Håjum samt kronan tillhöriga $\frac{5}{16}$ mantal Stora Håjum. Dessa hemmans inegor hade icke undergått storskifte, hvaremot utmarken delats i storskifte mellan Lilla och Stora Håjum. Derför hade

också Lilla Håjums utmark undantagits från skiftet, utom så vidt för erhållande af regulier rågång erfordrats; hvaremot Stora Håjums förut samfålda utmark naturligtvis delats de båda hemmansdelarne emellan.

Det andra laga skiftet omfattade bolaget enskildt tillhöriga $\frac{1}{2}$ mantal Åker och kronans $\frac{1}{4}$ mantal Olidan, hvilka hemmans egor icke, så vidt direktionen af skifteshandlingarne kunnat finna, förut delats genom stor-skifte.

Revisorernes förmenande, att Kongl. Maj:ts tillstånd till skiftet skulle hafva erfordrats, berodde uppenbarligen på ett missförstånd. Att kronans hemman förklarats icke få från kanalverket afsöndras, kunde naturligtvis icke frikalla dem från att på yrkande af annan, som med dem hade sammanblandade egor, ingå i skifte.

I afseende å de af revisorerne omförmälda försäljningar af bolagets fasta egendom, har direktionen erinrat, att, äfven om man, i strid med hvad direktionen sökt göra gällande, skulle anse bolaget oberättigadt att utan Kongl. Maj:ts tillstånd afyttra sin fasta egendom, deraf dock icke omedelbart följde, att, derest sådant tillstånd erhållits, köpeskillingen skulle tillfalla statsverket. Och i alla händelser kunde denna köpeskillning icke räknas till sådana bolagets inkomster, som enligt 9 § i privilegierna skulle redovisas till statsverket, utan hvad som sålunda sattes i stället för bolagets enskilda egendom finge väl, fastän ett sådant fall — enligt direktionens mening af helt naturliga skäl — icke funnes förutsatt i bolagsreglerna, kapitaliseras och förvaltas af bolaget med skyldighet att till statsverket redovisa afkastningen deraf.

Revisorernes påstående, att utgifter för ändamål, hvilka icke i bolagets regler föreskrifvits eller med dess verksamhet haft omedelbart samband, blifvit bestridda af medel, som bort till statsverket inlevereras, vore direktionen icke i tillfälle att bemöta i vidare mån, än såvidt revisorerne angifvit, hvilka utgifter med denna anmärkning afsåges. Detta vore förhållandet allenast med den af kanalbolagets medel bekostade anläggning af ny väg från kyrkan till Olidan. Denna väg hade emellertid anlagts uteslutande i syfte att främja trafiken på kanalen, då bolaget derigenom beredt sig tillfälle att från trafik afstänga den äldre, längs med kanalen framgående vägen och att använda derigenom ledigt blifvet område till upplagsplatser, deraf behovet varit i högsta grad kämbart. En del af detta område vore för det angifna ändamålet upplåtet på arrende för en årlig afgift af 328 kronor, som inginge bland de medel, hvilka redovisats till statsverket och utgjorde en ganska god ränta på kostnaden för väg-anläggningen.

Hvad revisorerne i förevarande ärende anført är otvifvelaktigt egnadt att ådraga sig synnerlig uppmärksamhet; och de frågor, som i revisorerne framställning blifvit berörda, äro för visso af den omfattande betydelse, att de jemte samtliga derpå inverkan omständigheter böra göras till föremål för allvarlig ompröfning. Härvid har Riksdagen dock velat tillägga, att Riksdagen icke tilltror sig kunna afgifva något omdöme om giltigheten af de utaf revisorerne i detta ämne uttalade åsigter, på samma gång Riksdagen velat gifva sitt erkännande åt revisorerne åtgörande att söka åvägbringa reda och klarhet uti ifrågavarande af dem påvisade förhållanden. Riksdagen har dock icke förbisett, att svårigheter måste möta i dessa afseenden, helst de åtgärder, som särskildt varit föremål för klander från revisorerne sida, vidtagits för lång tid tillbaka, innan den nuvarande direktionen för Trollhättebolaget öfvertagit ledningen af dess angelägenheter.

En närmare utredning angående Nya Trollhätte kanalbolags rättsförhållande till kronan synes, såsom nämndt, önskvärd, vare sig denna utredning kan åstadkommas genom särskildt dertill utsedde personer eller på rättslig väg; och Riksdagen tvekar så mycket mindre att, på sätt äfven i två inom Riksdagen väckta motioner hemstälts, hos Eders Kongl. Maj:t göra framställning om en sådan utredning, som såväl kammarkollegium som Eders Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Elfsborgs län, enligt hvad ofvan meddelats, instämt i revisorerne yrkande derom.

Med anledning af revisorerne förevarande framställning samt ofvan berörda motioner, får Riksdagen alltså härigenom hos Eders Kongl. Maj:t anhålla, att Eders Kongl. Maj:t täcktes föranstalta om en utredning angående Nya Trollhätte kanalbolags rättsförhållanden till kronan.

Ecklesiastikdepartementet.

Beträffande redovisningen af det ordinarie anslaget till anskaffande af undervisningsmateriel m. m. för folkskolorna, hvilket anslag för år 1894 utgått med 20,000 kronor, hafva revisorerne anmärkt, att den vid årets slut å anslaget uppkomna behållning, som belöpt sig till 12,208 kronor 7 öre, icke, för så vidt af räkenskapen framginge, blifvit, på sätt i kongl. cirkuläret den 26 augusti 1873 föreskrifvits, insatt i bankinrättning.

Redogöraren för berörda anslag har med anledning häraf i infordradt yttrande af den 27 januari innevarande år meddelat, att de medel, som tillhörde anslaget och som icke behöfdes för mera löpande utgifter, varit insatta i riksbanken men på redogörarens namn, på det att ränta måtte komma anslaget till godo; och hade i räntevinst erhållits 55 kronor 20 öre

för år 1892, 17 kronor 9 öre för år 1893, 185 kronor 35 öre för år 1894 och 249 kronor 56 öre för år 1895; tilläggande redogöraren, att han icke hade andra penningar insatta i riksbanken.

I Eders Kongl. Maj:ts af revisorerne åberopade cirkulär den 26 augusti 1873 föreskrifves, att i de fall, der ej andra stadganden redan funnes meddelade, allmänna verks och inrättningsars för löpande utgifter icke behöfliga behållningar skola, der sådant utan väsentlig olägenhet kan ega rum, uti bankinrättning på depositions- eller upp- och afskrifningsräkning insättas och endast vid behof derifrån uttagas.

Då den insättning i bankinrättning, som på grund af berörda cirkulär bör verkställas, gifvetvis bör ske för vederbörande verks eller inrättningsräkning och i dess namn, har Riksdagen, fastän den nu anmärkta insättningen visserligen torde hafva afsett att bereda anslaget ekonomisk fördel genom uppkommande räntevinst, ingalunda funnit den af redogöraren för ifrågavarande anslag afgifna förklaring öfver revisorerne omnämnda anmärkning tillfredsställande, helst det af många skäl måste anses olämpligt, att allmänna medel varda på enskild persons räkning i penninginrättning insatta. Vid sådant förhållande och då förenämnde redogörarens förklaring synes gifva vid handen, att han ansett sitt tillvägagående i förevarande fall befogadt, anser sig Riksdagen böra påkalla Eders Kongl. Maj:ts åtgärd till rättelses vinnande för framtiden. Härjemte och för den händelse omförmälda cirkulär skulle kunna gifva anledning till missförstånd i förenämnda hänseende, har Riksdagen trott sig böra ifrågasätta, att cirkuläret varder i nu antydda rigtning förtydligadt.

På grund häraf får Riksdagen anhålla, att Eders Kongl. Maj:t måtte anbefalla redogöraren för anslaget till anskaffande af undervisningsmateriel m. m. för folkskolorna att på anslagets räkning i bankinrättning insätta anslagets för löpande utgifter icke behöfliga behållningar, samt att Eders Kongl. Maj:t i sammanhang dermed täcktes taga i öfvervägande, huruvida det må befinnas nödvändigt, att särskilda föreskrifter meddelas till förekommande deraf, att allmänna verks och inrättningsars medel varda på redogörarens namn i bankinrättning insatta.

Medicinalstyrelsens redovisning öfver de till hospitalsväsendet anslagna medel.

Revisorerne, som besökt Göteborgs å ön Hisingen belägna hospital, hafva anmärkt, att det till hospitalet hörande jordbruket syntes vara vanvårdadt, men då hospitalet förfogade öfver ej obetydligt jordområde, utgörande omkring 35 hektar inegor, måste det vara af vigt, att detta på

ett ändamålsenligt sätt användes. Härtill komme, att, då jordbruksarbete allmänt ansetts såsom en för sinnessjuka synnerligen lämplig sysselsättning, det vore önskligt, att sådant arbete kunde patienterna beredas i större utsträckning än hittills.

I afseende å hospitalets trädgård hade revisorerne inhemtat, att densamma delvis vore upplåten till hospitalets öfverläkare och till dess sysselman, men att brukningen vore så sammanblandad, att behörig skilnad icke gjordes emellan hvad som skulle tillkomma hospitalet och dess bemålde tjänstemän, hvadan revisorerne påpekat nödvändigheten af snar rättelse i berörda missförhållande.

Slutligen hafva revisorerne erinrat, att den omständighet, att hospitalets direktion icke hölle sina sammanträden inom detsamma utan i Göteborg, otvifvelaktigt måste inverka på direktionens förmåga att med kraft och omsigt öfvervaka och ingripa i hospitalets förvaltning.

Öfver revisorerne förevarande framställning har medicinalstyrelsen den 24 januari innevarande år afgifvit utlåtande och dervid fogat ett från direktionen för Göteborgs hospital infordradt yttrande i ämnet; och har medicinalstyrelsen till en början med anledning af revisorerne anmärkning i fråga om det till hospitalet hörande jordbruket anfört, att hospitalsdirektionen i sin häröfver afgifna förklaring medgifvit, att jordområdet visserligen icke användts till jordbruk i egentlig mening, men att detsamma eljest begagnats på lämpligt sätt; dervid tillika meddelats den upplysning, att då ett år 1887 uppgjort förslag till ett fullständigt ordnad jordbruk skulle medföra högst betydliga utgifter, utan att afsevärda inkomster kunde påräknas, och då hospitalets öfverläkare från sjukvårdens synpunkt afstyrkt ett utvidgadt jordbruk, så hade direktionen ansett sig icke böra vidtaga några vidare åtgärder i saken.

Med anledning häraf har medicinalstyrelsen för egen del andragit, att äfven om jordbruk i vanlig mening, om dermed förstås sädesodling, icke kunde med fördel bedrifvas med legda arbetare, sådant dock borde kunna ske med tillhjälp af en del arbetsföra hospitalspatienter, samt att huru härmed än kunde vara, så behöfde jordbruket vid hospitalet därför icke vanvårdas, på sätt af revisorerne icke utan skäl vore anmärkt. Med det jordområde, som förvärfvats för betydliga utgifter, afsåges dels ett obehindradt förfogande öfver vattnet från Älhuts källa för hospitalets behof, dels ock hufvudsakligen att bereda de sinnessjuka ökad tillfälle att egna sig åt en för dem väl behöflig och välgörande sysselsättning med jordbruksarbeten, allt på sätt vid rikets öfriga hospital, der sådant varit möjligt, vore brukligt och af dessa hospitals öfverläkare ansåges vara särdeles ändamålsenligt.

Medicinalstyrelsen hade ock under flera år icke blott anmärkt vid hospitalet rådande missförhållanden beträffande det sätt, hvarpå det inköpta jordområdet användes, utan ock påkallat direktionens benägna medverkan för rättelses vinnande, men allt förgäfves, och detta, oakadt hospitalets syssloman härför varit lifligt intresserad. Medicinalstyrelsens sträfvan att få hospitalets jord behörigen häfdad hade ej kunnat genomföras, enär öfverläkaren, med hvilken direktionen instämt, ständigt satt sig deremot, under åberopande af åtskilliga hinder, såsom dels bristande arbetskrafter, enär endast ett fåtal patienter kunde användas till jordbruksarbeten, dels förorenande af vid hospitalet behöfligt vatten, derest ett ofvan hospitalet beläget jordområde, kalladt Hacket, skulle något år behöfva gödslas för att bära skördar, dels ock därför att jordbruk ej kunde bedrivas utan förlust.

Utän att styrelsen ansåge sig behöfva inlåta sig på en närmare granskning af dessa invändningar mot ett ändamålsenligt jordbruks bedrivande, borde dock lemnas några upplysningar i frågan. Att arbetskrafter ej saknats, framginge bland annat deraf, att betydliga sådana användts på dyrbara och vidsträckta planteringar med promenadgångar m. m. i närheten af tjenstemännens boställshus, på gräfvandet af stora vattendammar, på plantering af skog på ett område, hvaröfver icke hospitalsförvaltningen, men väl domänstyrelsen förfogade. Beträffande åter vattnets förmenta förorenande genom gödsling, derest vid Hacket odlades gräs och för omvexling vissa år säd, syntes samma invändning i och för sig vara utan nämnvärd betydelse, och hade numera förlorat all sådan, sedan hospitalet försetts med fullständig vattenledning med ett rikligt och utmärkt godt vatten. Beträffande slutligen den ekonomiska sidan af ett vid hospitalet drifvet jordbruk, hade styrelsen aldrig ifrågasatt någon utsträckt sädesodling, men väl odling af gräs och rotfrukter m. m., i första rummet för hospitalets eget behof och sedan till afsalu, enär dessa varor i Göteborg eller på stället kunde afyttras för skäligen pris. Den vid hospitalet levererade myckna mjölken betalades för öfrigt så högt, att en del deraf borde kunna med vinst frambringas på stället. Jemfördes det sätt, hvarpå jordbruket bedrefves eller rättare försummades vid Göteborgs hospital, med det fördelaktiga sätt, hvarpå jorden med tillhjälp af patienter häfdades vid andra hospital, kunde icke förnekas, att revisorerne haft goda skäl för sina anmärkningar.

Beträffande revisorernes framställning i fråga om hospitalets trädgård, hade direktionen erinrat derom, att öfverläkaren, enligt godkända aflöningsstater, från och med år 1875 till och med år 1893 såsom löneförmån tillerkänts rättighet till trädgård, hvilken förmån tillämpats sålunda, att trädgården brukats på hospitalets bekostnad, hvarjente öfverläkaren ur hospi-

talets trädgård för sitt behof erhållit sådana produkter, som icke odlades inom hans trädgårdsområde. Sedan sagda förmån i de efter år 1893 upprättade aflöningsstater bestämts till trädgårdsland, och direktionens uppmärksamhet blifvit fästad på samma förändring, hade direktionen genom beslut den 12 november sistlidet år, och således 2 år efter det ordalagen i utgiftsstaten ändrats, förklarar, att det trädgårdsland, som åt öfverläkaren anvisades, skulle brukas på hans egen bekostnad, samt att han icke egde åtnjuta något af afkastningen från hospitalets trädgård.

Direktionen hade vidare meddelat, att hospitalets syssloman efter år 1886, då ny aflöningsstat för honom trädde i kraft, icke haft rätt vare sig till trädgård eller trädgårdsland och ej heller åtnjutit denna förmån. Direktionen hade likväl år 1886 (och således efter det ny aflöningsstat var fastställd) medgifvit sysslomannen rätt att å ett från hospitalets trädgård alldeles afskildt stycke jord på egen bekostnad plantera fruktträd och bärbuskar, hvilket medgifvande dock genom beslut den 26 mars 1895 återkallats. Direktionens förklaring rörande denna punkt af anmärkningarne slutade sålunda: »någon obehörig upplåtelse af hospitalets trädgård till öfverläkaren och sysslomannen hade således ej egt rum, likasom deras och hospitalets trädgårdar ej på något sätt sammanblandats».

För ett rätt bedömande af denna revisorerne anmärkning vore, enligt hvad medicinalstyrelsen vidare anför, nödigt meddela, att öfverläkaren vid Göteborgs hospital, såsom till tjensten utnämnd den 7 december 1883, icke ingått på den af Riksdagen godkända, genom kongl. bref den 6 juni 1885 fastställda aflöningsstat för vissa tjenstemän vid rikets hospital, hvaraf åter följde, att bestämmelserna i kongl. brefvet den 26 april 1872 fortfarande gälde beträffande samme öfverläkares löneförmåner.

Uti utgiftsstaten vid Göteborgs hospital för år 1873, och således 4 år före den tid, då sundhetskollegium, numera medicinalstyrelsen, såsom öfverstyrelse för hospitalen öfvertog den serafimerordensgillet förut åliggande vården om rikets hospital, funnes för öfverläkaren, utom kontant lön, upptagna förmånerna af boställe, trädgård, ved, tvätt och fri disposition af hospitalets hästar; och förekomme enahanda anteckning i staterna under alla följande år till 1890, då i stället för *boställe* begagnats uttrycket *boställsvåning*. Nytt förslag till utgiftsstat för hospitalet uppgjordes årligen af hospitalsdirektionen, hvarefter detsamma underställdes medicinalstyrelsens pröfning och godkännande, hvilket godkännande också af styrelsen lemnats beträffande förevarande aflöningsfråga, enär ordalagen i direktionens förslag befunnits öfverensstämma med föregående års utgiftsstater och medicinalstyrelsen icke haft anledning betvifla riktigheten af direktionens förslag. Så snart felet observerats, hade medicinalstyrelsen genast vidtagit ändring

i direktionens förslag, och funnes i den år 1893 fastställda staten för år 1894 öfverläkarens naturaförmåner upptagna i enlighet med bestämmelserna i kongl. brefvet den 26 april 1872 sålunda: »fri bostad med erforderlig ved, fri tvätt för honom och familj, trädgårdsland samt rättighet att för resor till Göteborg begagna hospitalets hästar, då de icke för inrättningens eget behof erfordras».

Äfven om någon skilnad skulle förefinnas mellan de olika uttrycken, rättighet till *trädgård* enligt utgiftsstaterna före år 1894 och *trädgårdsland* enligt ofvan åberopade kongl. bref af 1872, så anser medicinalstyrelsen likväl, i motsats till hospitalsdirektionen, att intetdera uttrycket bort *tillämpas* på det sätt, att den åt öfverläkaren anvisade del af trädgården finge brukas på hospitalets bekostnad, och än mindre berättiga öfverläkaren att för sitt behof från hospitalets trädgård erhålla sådana produkter, som icke odlades inom dennes trädgårdsområde.

Beträffande åter sysslomannens naturaförmåner hade inga sådana utöfver boställsvåning och ved varit honom medgifna efter år 1886, då den af Eders Kongl. Maj:t fastställda aflöningsstaten trädde i kraft, men väl hade direktionen samma år medgifvit sysslomannen rätt att å ett från hospitalets trädgård alldeles afskildt stycke jord på egen bekostnad plantera fruktträd och bärbuskar, hvilket medgifvande sedermera den 25 mars 1895 återkallats.

Med anledning af denna återkallelse hade sysslomannen i en af bilagor åtföljd, till medicinalstyrelsen stäld skrifvelse på deri åberopade, mycket behjertansvärda skäl anhållit, att han till sin afgang från tjensten måtte få disponera nämnda område mot vilkor, att de honom tillhöriga träd och buskar sedermera tillfölle hospitalet, eller ock, derest detta icke kunde bifallas, att styrelsen ville besluta, antingen att träden skulle borttagas eller af hospitalet inköpas. Sedan sysslomannen anhållit om direktionens förord till nämnda ansökan, förklarade direktionen vid öfverlemmandet af densamma till styrelsen, att direktionen ansåg skäl icke vara för handen att nu ändra eller upphäfva sitt beslut, hvarigenom den sysslomannen år 1886 medgifna rätt till trädgårdsland återtagits, med rättighet dock för honom att intill slutet af år 1895 tillgodogöra sig den af trädgården fallande afkastning — likväl med ett i det sedermera infordrade protokollsutdraget rörande nämnda beslut befintligt tillägg, att sagda träd och buskar »dock ej finge af honom från platsen bortföras» — samt att direktionen för den skull afstyrkte bifall till ansökningen, under uttalande af den åsigt, att, då växande träd och buskar icke vore att hänföra till lösegendom, utan tillhörde egaren af den jord, hvarpå de växte, någon inlösen från hospitalets sida af desamma icke borde ifrågakomma, hvaremot

direktionen icke hade något att erinra deremot, att träden och buskarne blefve från hospitalets område bortförda.

Vid pröfning af sysslomannens ofvannämnda ansökan syntes det tvifvelaktigt, hvem som vore rätt egare till ifrågavarande fruktträd och bärbuskar, och då det för öfrigt vore obilligt, om sysslomannen, som, enligt uppgift, på trädgårdens ordnande gjort betydliga uppoffringar, skulle beröfvas rätten till af honom inköpta, på hans bekostnad och med direktions uttryckliga medgifvande planterade och underhållna träd och buskar, så infordrades af medicinalstyrelsen nytt yttrande af direktionen genom skrifvelse, som med uteslutande af ingressen var af följande lydelse: »Med anledning häraf får kongl. styrelsen härigenom meddela, att, då hvarje sammanblandning af hospitalets och derstädes anstälde tjänstemäns ekonomi från början hade bort undvikas och snarast möjligt bör upphävas, der den beklagligtvis tillåtits, sysslomannen Forsbergs ifrågavarande ansökan för närvarande icke kunnat bifallas. Då emellertid i eder ofvanberörda skrifvelse återopas edert beslut af den 26 sistlidne mars, hvarigenom den sysslomannen Forsberg medgifna rätt till trädgård återtogs, men detta beslut icke bifogats de insända handlingarna, så får kongl. styrelsen anhålla om en afskrift af nämnda beslut; och får kongl. styrelsen tillika anhålla, att I villen infordra och hit inkomma med uppgift från sysslomannen Forsberg om den ersättning, han fordrar för af honom inköpta, på hospitalets område befintliga träd och buskar med mera; äfvensom med edert eget yttrande, huruvida I ansen priset billigt och till- eller afstyrker det ifrågasatta inköpet». Då något svar ännu icke ingått på den sistnämnda delen af frågan, har detta ärende ännu ej kunnat företagas till slutlig pröfning.

Af det ofvan anförda, beträffande utgiftsstaternas tillämpning och de naturaförmåner, som dervid medgifvits åt öfverläkaren och i någon mindre del äfven åt sysslomannen, framgår, att medicinalstyrelsen ej kan instämma i direktionens förklaring, att »någon obehörig upplåtelse af hospitalets trädgård till öfverläkaren och sysslomannen har således ej egt rum, likasom deras och hospitalets trädgårdar ej på något sätt sammanblandats».

Mot revisorernes erinran, att den omständighet, att hospitalets direktion icke hölle sina sammanträden inom detsamma, utan i Göteborg, otvifvelaktigt måste inverka på direktionens förmåga att med kraft och omsigt öfvervaka och ingripa i hospitalets förvaltning, hade direktionen anført, att, då numera direktionens samtliga ledamöter förutom öfverläkaren vore bosatta i Göteborg, direktionen ansett sig oförhindrad att, då icke ärende förelegat, för hvars bedömande besök på hospitalet varit behöfligt, sammanträda i Göteborg, för att derigenom bespara ledamöterna dels de tidsödande resorna till och från hospitalet och dels de kostnader, som vore

dermed förenade, och för hvilka direktionens ledamöter icke kunde påräkna någon ersättning.

Vigten af de utaf direktionen sålunda åberopade skäl ville medicinalstyrelsen visserligen icke underkänna, ehuru styrelsen delade den af revisorerne uttalade åsigt, att direktionen svårligen kunde med kraft och omsigt öfvervaka och ingripa i hospitalens förvaltning, derest direktionens sammanträden hölles annorstädes än å hospitalet; och vågade medicinalstyrelsen antaga, att åtskilligt kunnat vara bättre ordnad och befogade anmärkningar undvikas, derest direktionen haft tillfälle oftare hålla sina sammanträden å hospitalet.

Beträffande jordbruket å det till Göteborgs hospital hörande jordområde får Riksdagen erinra, hurusom Eders Kongl. Maj:t vid 1884 års riksdag gjorde framställning om beviljande af anslag till inköp af mark för hospitalet samt att dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet till det vid statsverkspropositionen fogade statsrådsprotokoll öfver ecklesiastikärenden den 9 januari 1884 i detta ärende meddelat, bland annat, att, i fråga om behovet af tillräckligt jordområde för ett hospital, medicinalstyrelsen anfört, att arbete i fria luften och särskildt jordarbete för sådana sinnessjuka, som vore dervid vana, utgjorde det väsentligaste medlet för de sjukes behandling och icke kunde undvaras utan att utöfva ett högst menligt inflytande på sjukvården och utsigten för de sjukes tillfrisknande. Härtill komme ytterligare förmånen för hospitalet att tillgodogöra sig produkterna af de sålunda verkställda jordarbetena. Denna fordran på nödigt jordområde, hvarmed öfriga hospital inom riket i allmänhet blifvit bättre tillgodosedda, betraktades ock i alla civiliserade länder såsom ett af de hufvudsakligaste vilkoren för ett väl ordnad hospital, och utmärkte sig hospitalen i våra grannländer Norge och Danmark, i synnerhet i det förstnämnda, för storartade anordningar i berörda afseende. På grund af Eders Kongl. Maj:ts förslag beslöt Riksdagen också, att nu ifrågavarande jordområde skulle förvärfvas för att tilläggas hospitalet.

De vid områdets förvärfvande sålunda uttalade åsichter öfverensstämma med hvad medicinalstyrelsen i nu föreliggande utlåtande anfört och äfven med revisorerernas mening derom att jordbruksarbete borde beredas hospitalets patienter i större utsträckning än hittills.

På sätt revisorerne framhållit och medicinalstyrelsen jemväl förklarar, har det till hospitalet hörande jordbruket vanvårdats; och har ej heller hospitalens trädgård blifvit på ett tillfredsställande sätt förvaltd. Med afseende härå torde kunna ifrågasättas, om det icke skulle lända till fördel för den yttre förvaltningen vid hospitalen, derest i afseende å densamma hospitalens sysslomän tilldelades större befogenhet än den som för närvarande tillkommer dem.

På grund af hvad beträffande jordbruket vid Göteborgs hospital nu blifvit upplyst, anser emellertid Riksdagen åtgärder böra vidtagas för att bringa hospitalets jord i en bättre kultur och göra densamma fruktbarande, vare sig detta må åstadkommas genom jordens utarrendering eller genom ändamålsenligt bruk af densamma för hospitalets räkning. Af medicinalstyrelsens förenämnda utlåtande framgår, att styrelsen sedan flera år tillbaka ogillat det sätt, hvarpå hospitalets berörda jordområde användes, men, vid en annan uppfattning hos hospitalsdirektionen och öfverläkaren, synes styrelsen icke hafva förmått genomdrifva rättelse i berörda missförhållande. Under sådana omständigheter har Riksdagen ansett sig böra hos Eders Kongl. Maj:t göra framställning om att Eders Kongl. Maj:t täcktes tillse, huruvida icke den till hospitalet hörande jord må så användas, att af densamma må dragas större nytta än hittills.

Beträffande revisorernes anmärkning derom, att hospitalets direktion icke håller sina sammanträden inom detsamma, utan i Göteborg, har Riksdagen velat erinra, att, enligt 12 § i kongl. stadgan den 2 november 1883 angående sinnessjuke, hospitalsdirektionens sammanträden böra hållas inom anstalten, derest icke särskilda omständigheter föranleda undantag. Och då de af direktionen för Göteborgs hospital i ofvannämnda yttrande andragna skäl för att direktionen sammanträdt i Göteborg icke synas grundade på sådana omständigheter, som böra kunna föranleda undantag från berörda föreskrift, har Riksdagen, särskildt med hänsyn till medicinalstyrelsens uttalande derom, att styrelsen antoge, att åtskilligt kunnat vara bättre ordnad och befogade anmärkingar undvikas, om direktionen haft tillfälle att oftare hålla sina sammanträden å hospitalet, ansett Riksdagen böra hos Eders Kongl. Maj:t göra framställning om att Eders Kongl. Maj:t täcktes tillse, att bemälda direktion nogare iakttaga föreskrifterna i berörda paragraf af gällande hospitalsstadga.

Med anledning af hvad sålunda förekommit får Riksdagen anhålla, att Eders Kongl. Maj:t täcktes dels tillse, huruvida icke den till Göteborgs hospital hörande jord må så användas, att af densamma må dragas större nytta än hittills, samt dels anmoda direktionen för nämnda hospital att nogare iakttaga föreskrifterna i 12 § af kongl. stadgan angående sinnessjuke den 2 november 1883, i hvad de afse stället för direktionens sammanträden.

Stockholm den 11 maj 1896.

Med undersätlig vörtnad.